

nának” a helyezésekért a ma divatosabbakkal a modern magyar irodalom történetében.

Persze, persze az irodalom(történet) nem versenyfutás. Grendel Lajos pedig nem elmarasztalást, hanem megbecsülést

érdemel azért, amit könyvében, ebben a tudós könyvben felmutatott. De éppen mert a teljesítménye ezúttal is átlagon felüli, dohogásainkat, (erdélyi) bosszúságainkat sem hallgathatjuk el.

Kántor Lajos

NÉMETORSZÁG MEGSZÜNTETI ÖNMAGÁT

Thilo Sarrazin: *Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*

■ A közelmúltban ezzel a címmel jelent meg a nagy érdeklődést – és ugyanakkor éles vitát – keltő, sok millió példányban eladott, jól dokumentált és releváns mondanivalójú, 400 oldalas kötet. A szerző Németország egyik legmarkánsabb gondolkodója, aki sokirányú tevékenységre tekinthet vissza. Sarrazin gazdag politikai és közgazdasági tapasztalatával fogalmazza meg, milyen következménye lesz a születések száma csökkenésének az egyre problematikusabbá váló bevándorlók erőteljes szaporodása miatt. A szerző felvázolja a német társadalom elöregedését, a lakosság számbeli csökkenését, miközben megállapítja, hogy a németek mindemellett egyre inkább függőségi viszonyba kerülnek az állami juttatásoktól.

Sarrazin gondosan elemez, nem kímél senkit. Konkrétan leírja, miképpen veszélyeztetik a németek a szociális békét és a társadalom stabilitását. Miért van ez így, és mit lehetne tenni ellene – ez az eszmefuttatás képezi a kötet témáját.

Németország büszkén tekint vissza a második világháború utáni, gazdaságilag és társadalompolitikailag nagyon sikeres évtizedekre. A négy nagyobb gazdasági válság – 1966–1967, 1974–1975, 1981–82, majd 2008–2009 között – nem ingatta meg ezt a büszkeséget, a németek továbbra is bíztak gazdasági és társadalmi modelljük

szilárdságában, megőrizték alapvetően optimista beállítottságukat, és nem vették észre a társadalom belsejében mutatkozó bomlási tünetek veszélyességét.

Németország megszünteti önmagát? Az aggodalom akár abszurdnak is tűnhet, ha Közép-Európának ezt a nyolcvanmillió lakosú stabil államát tekintjük. Városok, ipar, autók, kereskedelem, lüktető élet és szorgalom. De egy ország csak lakosainak szellemi és kulturális hagyományai tiszteletben tartásával létezhet. A németek azonban lassan megszüntetik önmagukat. A nettó 0,7 százalékos reprodukciós ráta nem elegendő, az unokák – létszámukat tekintve – feleannyian sincsenek, mint a nagyapák. Németországban a születések hatvanas évekbeli 1,3 milliós száma 2009-ben évi 650 000-re csökkent. Ha ez a tendencia így folytatódik, 90 év múlva Németországban évente 200 000–250 000 gyermek fog születni.

Érdemben az elmúlt 45 évben a németországi demográfiai tendenciákról ritkán esett szó. Szívesen beszélnek szórakozásról, botránnyokról, és szőnyeg alá söprik a szomorú tényeket, azt, hogy a születések számának visszaeséséről évtizedekig nem volt szabad beszélni, és a szervezetlen bevándorlásról hallgatni kellett. Nem volt szabad beszélni arról sem, hogy az emberek különbözőek: intellektu-

álisan tehetségesek vagy kevésbé tehetségesek, morálisan stabilak vagy kevésbé azok – és hogy mindezenek az oktatás és esélyegyenlőség biztosítása sem sokat változtat. Mint ahogyan nem volt illendő beszélni arról sem, hogy miért minősítik egy középiskolai évfolyam 90 százalékát főiskolai tanulmányokra alkalmasnak, miközben alig 10 százalék volna valóban alkalmas a felsőfokú tanulmányok folytatására.

Nem volt illendő beszélni arról sem, hogy az egyén saját magatartásáért ön maga felelős és nem a társadalom.

A korrekt politikai vita nem ajánlatos, ha valaki hivatalba akar kerülni – állítja Sarrazin. Az embereket a mindenkori konjunktúra a körülményekre való gyakori hivatkozásokkal igyekszik felmenteni a felelősség alól.

Németország gazdasági szempontból egy aranykorszak késői fázisához érkezett, amely 1950 körül kezdődött, ám lassan a vége felé közeledik. A munkavállalók reáljövédelme már 20 év óta nem nő, legkésőbb tíz év múlva csökkenni fog, és ez tartós trendnek mutatkozik. Ezek a prognózisok nem egyeztethetők össze a jelenlegi exportsikerekkel és az állampolgárokat a médiumokon keresztül naponta megörvendeztető bizakodó hírekkel. Az optimizmus azonban indokolatlanná válik, ha a jövőbeni jólét növekedésének alapjait elfogyasztjuk, márpedig ezt tesszük mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben.

Sarrazin sok évig tevékenykedett közgazdászként, volt vezető tisztviselő és politikus, téziseit már jó ideje megfogalmazta, ám többször tapasztalta: bizonyos kérdéseket csak apránként lehet a közvélemény tudomására hozni, és hogy felelős politikai pozícióban kellemetlen igazságokat nehéz kimondani.

Sarrazin harminckilenc szolgálati évéből hetet aktív politikusként, hatot államtitkárként és tizenhat évet bonni miniszteriumi tisztviselőként töltött. Szerzett tapasztalatai ellenére – mint írja – minden alkalommal meglepődött azon, milyen negatív visszhangot vált ki, ha va-

laki elemi összefüggéseket röviden és tisztán fogalmaz meg.

Az ötvenes évek elején Németország modern államként működött, jóllehet a két elvesztett világháború után katasztrofális volt a helyzet: az intézményeket megsemmisítették, és a lakosság a menekülések és üldöztetések során többszörösen összekeveredett. De a Sarrazin által „jellemzően németnek” vélt tulajdonságok, mint a tudomány magas szintű művelése, a nagy teljesítményű gazdaság működtetése és a kvalifikált bürokrácia csodával határos módon kevésbé szenvedték meg ezeket az éveket.

A vezető réteg, melynek 90 százaléka segítőtársa volt a náci diktatúrának, az újjáépítésben nagy odaadással együttműködött.

Ismét megmutatkozott a hagyományos német szorgalom és az innovációra, a jobbításra való hajlam. Ebben különösen a menekültek tűntek ki, akik hasonló helyzetben voltak, mint a 19. században az Egyesült Államokba kivándorlók: idegenként és pénz nélkül csak különleges szorgalommal tudtak érvényesülni.

De hogy a német gazdasági csoda megvalósulhasson, még további körülmények összejátszására volt szükség, amelyek közül a legrelevánsabb a Kelet-Nyugat ellentét, amely a legyőzött német államot hirtelen támogatásra érdemes, „óhajtott” partnerré tette, nem kevésbé a nyugati világ robbanásszerűen gyors felépítése a háború és a gazdasági válság után, valamint az, hogy az 1948–1951 közötti években a nyugatnémet gazdaság számtalan adminisztratív bilincstől megszabadult, amiben Ludwig Erhard szerzett elévülhetetlen érdemeket. A szociális piacgazdaság volt a nagy ígéret, amely végeredményben az egész népet egyesítette az újjáépítésben. 1950–1960 között a nyugatnémet termelés évenként 8 százalékkal nőtt; a munkanélküliség az 1950-es 11 százalékról 1960-ra 1,3 százalékra csökkent; a lakosság egy főre eső reáljövédelme 10 év alatt kb. 70 százalékkal növekedett. 1955-ben Németország ugyanakkora egy főre eső társadalmi ter-

méket volt képes felmutatni, mint Franciaország, 1957-re pedig e mutató már felülmúlta az Angliáét is. A német államberendezkedés és társadalmi rend 1960-ra olyan legitimációs és elfogadottsági fokot ért el, mint az elmúlt 150 évben még sohasem. Az SPD a *Godesbergi Program*ban 1959-ben levonta a konzekvenciákat, és békét kötött a szociális piacgazdasággá szelídített kapitalizmussal. Ez az idill azonban nem tartott sokáig. Az 1966–1967-ben bekövetkezett recesszió kétségessé tette, hogy a gazdasági növekedés és a teljes foglalkoztatottság állandóan biztosítható-e. 1968-ban a háború utáni generáció egy része tiltakozni kezdett egy olyan társadalmi rend ellen, amelynek célja elsősorban a termelés növelése. 1972-ben a Római Klub *A növekedés korlátai* című jelentése rámutatott arra, hogy földünk nyersanyagai végesek. Ez volt az elindítója a környezetvédelmi mozgalomnak, és innen egyenesen út vezetett a mai klímakatasztrófáról szóló diskuszióhoz. 1973-ban az első olajválság okozta a háború utáni Németország második nagy recesszióját. A teljes foglalkoztatottságot 1960 óta már sohasem érte el. 1979-ben az iráni hatalomváltás meghozta a második olajválságot, amely Németországban a háború utáni harmadik recessziót váltotta ki, és a Helmut Schmidt által vezetett szocialista-liberális koalíció összeomlásához vezetett.

Azt 1980-as években sikerült a világ-gazdaság stabilizálása. Egy világszerte megváltozott pénzgazdaság visszaszorította az inflációt. A német gazdaság ismét növekedő tendenciát mutatott, de ez lényegesen lassúbb volt, mint a hatvanas és hetvenes években. A munkanélküliség csökkent, ám továbbra is magasabb maradt, mint azelőtt. Az 1989–1991-es években a keleti blokk összeomlása és a Szovjetunió feloszlása radikálisan megváltoztatta a világ politikai és gazdasági térképét. A piacgazdaság bevezetése az egykori keleti blokk országaiban, mindenekelőtt a piacgazdaság átvétele Kínában és Délkelet-Ázsiában tartós változásokat okozott a világ-gazdaságban.

A csírája annak a hibás fejlődésnek, amely jövőnket beárnyékolja, már a sikeres ötvenes években megjelent. Akkoriban egy sor intézményi reformot vezettek be, amelyeknek mindegyike jó szándékú volt, és egyénileg sok jót is hozott. De e reformok kombinált hatása társadalmi állagcsökkenést okozott, amely jövőnket veszélyezteteti. Lényegében négy témáról van szó:

- a 40 év óta mutatkozó demográfiai eltolódások és generatív magatartásváltozások;

- a német szociális rendszerben meglévő ösztönzés, egy saját magunk által megszabott életet élni;

- a szocializáció, a lakosság műveltségi motivációja;

- a Németországba bevándorlók minőségi, strukturális és kulturális múltja.

A németek mint elkerülhetetlen helyzettel szembesülnek azzal, hogy országuk egyre „kisebb” és „ostobább”. Erről nem akarnak tudomást venni, még kevésbé beszélni. Ugyanakkor gondot okoz a világ klímája 100 vagy 500 év távlatában. A német állam szempontjából ez nem logikus, mert a mostani demográfiai trend szerint Németországnak 100 év múlva csak 25 millió lakosa lesz, 200 év múlva 8 millió és 300 év múlva már csak 3 millió.

Németországért – mint a németek országáért – aggódni szinte politikailag inkorrekt gesztusnak számít. Olyan témákról, mint demográfia, családpolitika és bevándorlás, nem illik beszélni. De egységes nemzeti öntudat nélkül a társadalmi problémák nem oldhatók meg. Európa száz év múlva is nemzetállamokból fog állni – írja Sarrazin –, amelyeknek lakosai lengyelek, dánok, franciák, hollandok vagy angolok lesznek. Csak ezen a síkon van igazi demokratikus legitimáció, és csak így lehet a társadalmi megújodáshoz erőt találni. Annak reménye, hogy Európában a nemzetállamok el fognak tűnni, nem objektív elképzelés.

A társadalmi formációk állandóan változnak, kevés marad a pillanatnyilag létezőből. Ezek a változások azonban nem mindig pozitívak, mint ahogy azt a

20. század borzalmas tévedései mutatják. De vannak szívós elemei is a társadalmi stabilitásnak, amelyek hosszú időn keresztül szembesülnek a változással, és lelassíthatják a trendeket. A híres aranykorok mindig azzal tűntek ki, hogy alapjukat a stabilitás és a rugalmasság egészséges keveréke alkotta, stabilitás nélkül ugyanis nincs tartósság, rugalmasság nélkül pe-

dig nincs túlélési képesség – véli a szerző, akinek elemzése erőteljesen ambivalens. A vázolt trendek az anyagi jólét gyökereinek elpusztulását vetítik előre. Mindig léteznek azonban szempontok, amelyek pozitív irányba vezethetnek, természetesen és mindenekelőtt az emberi cselekvés által.

Degenfeld Sándor

GÁLL ERNŐ LEVELEZÉSE: ESZMÉK, ESZMÉNYEK, IDEOLOGÉMÁK

Gáll Ernő: *Levelek 1949–2000*

■ 2009-ben jelent meg Gáll Ernő *Levelek 1949–2000* című, 831 Horváth Andor válogatta levelet tartalmazó kötete (egy további több mint öt és fél ezer levelet tartalmazó CD-vel). Gáll Éva és Dávid Gyula gondozták a nyagarányú vállalkozást, amely lehetőséget nyújt a romániai magyar kisebbség fél évszázados élettörténetének, viszonyainak, értelmisége jelentős opcióinak, kapcsolatainak, választásainak, személyes és érzelmi állapotának a további feltárására, megértésére és a nagyobb történetbe való beillesztésére. A levelek nagyon összetett tematikájában fontos helyen állnak a *Korunk* szerkesztésével és lappolitikájával kapcsolatos kérdések, amelyek sok esetben a nemzetiségi lét legáltalánosabb problematikáját is felvetik. Ezért érthető, hogy sokan hozzá is szólnak e kérdésekhez, rajtuk keresztül pozicionálják magukat koruk értelmiségi társadalmában. (Le kell szögeznünk azonban, hogy bármilyen jelentős keresztmetszete ez a romániai magyar értelmiségi társadalomnak, mégsem értelmiségi keresztmetszete. Itt egy baloldali marxista értelmiségi ember levelezik, nyilvánvalóan nem a korszak egyházi méltóságaival avagy a szakmai értelmiség kiemelkedő képviselőivel. Vagy akár a másmilyen világnézetű írókkal, tudósokkal, kutatókkal:

a minta tehát lenyűgöző, de nem reprezentatív.)

A *Korunk* a korszak egyik legfontosabb lapja, fóruma, szűkebb és tágabb nyilvánosság; az, hogy mi és kik jelennek meg benne – ma már szinte alig érthetően –, primordiális életkérdés a korszak értelmiségije számára. Egyszerűen valamilyen relatív elfogadottságot és hivatalosságot jelent, a nyolcvanas évek elejéig, amikor a pártvezetésnek és személyesen Nicolae Ceaușescunak a magyar értelmiség felé tett 1968-as gesztusainak utolsó emlékei is megszűntek, és az RKP nemzetiségi politikája hivatalosan is a homogenizáció (asszimiláció, szétszórás, a kulturális lehetőségektől való megfosztás, a belügyi szervek közvetlen jogfosztó és represszív fellépése) lett. (Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy Gáll Ernő nem egyszer hangsúlyozta a leveleiben, hogy ő személy szerint nem a *Korunk*, hogy nem azonosítja magát teljes mértékben a *Korunkkal*, jóllehet végső soron a felelősség az övé.)

A leveleket mai szemmel olvasva feltűnő, hogy a levelező partnerek mennyire érzelmesek, olykor túlfűtöttek, az egymásra találások és elválások, a kimutatkozások nagyon is eleven emberi állapotot tükröznek, jóllehet az egymásnak feszülő